

Rafał Mazur¹

ROLA KOMUNIKACJI W KSZTAŁTOWANIU KOMPETENCJI KRYTYCZNEGO MYŚLENIA I DIALOGU SPOŁECZNEGO

Streszczenie

Rozwój technologii i powszechny dostęp do Internetu wymuszają nowe metody edukacyjne rozwijające myślenie krytyczne i kompetencje komunikacyjne. Szkoła często nie przygotowuje uczniów do rozpoznawania dezinformacji i podejmowania świadomych decyzji. Wczesne interakcje, zabawa kierowana i dialog sokratejski kształtują argumentację, kreatywność i rozwiązywanie problemów. Dyskusje szkolne i edukacja medialna rozwijają analizę, empatię i kompetencje obywatelskie. Włączenie ekspresji ustnej i współpracy wspiera trwale uczenie się, krytyczne myślenie i aktywność społeczną, co potwierdzają wypowiedzi uczniów w ankietach ewaluacyjnych.

Słowa kluczowe: myślenie krytyczne, komunikacja, dyskusja

Wstęp

Rozwój technologiczny i powszechny dostęp do Internetu wymusiły na edukatorach poszukiwanie metod nauczania przygotowujących młodych ludzi do funkcjonowania w świecie pełnym dezinformacji i manipulacji. Tradycyjny system edukacji nie zawsze rozwija myślenie krytyczne, obejmujące m.in.: ocenianie, argumentowanie, podejmowanie decyzji, rozwiązywanie problemów, weryfikowanie źródeł, analizowanie danych, tworzenie hipotez, odróżnianie faktów od opinii, rozpoznawanie emocji i kwestionowanie własnych założeń. Brak tych kompetencji sprzyja przyjmowaniu nieprawdziwych informacji i wpływom manipulacji medialnej. Pandemia COVID-19 ujawniła, że uczniowie mogą przyswajać wiedzę samodzielnie, jednak ograniczenia kontaktów społecznych i trudności w radzeniu sobie z emocjami prowadziły do nasilenia problemów psychologicznych i społecznych. Brak wymiany pomysłów, udziału w dyskusjach

¹ Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: rmazur@ur.edu.pl, ORCID 0000-0002-5417-807X.

czy wyrażania własnych idei pogłębił poczucie osamotnienia młodych ludzi, kierując ich ku internetowym relacjom².

Znaczenie komunikacji i krytycznego myślenia podkreśla program P21 (*Partnership for 21st Century*), opracowany przez nauczycieli, ekspertów edukacyjnych i liderów biznesu. Jego celem było określenie kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w życiu zawodowym, prywatnym i społecznym. Wyróżniono cztery kompetencje, tzw. 4K: kooperację, komunikację, krytyczne myślenie i kreatywność; ich rozwijanie przygotowuje młodych ludzi do świata, w którym rzeczywistość i wirtualność tworzą spójny system interakcji³. W 2019 r. opublikowano dokument P21 ELF (*The 21st Century Skills Early Learning Framework*) dla dzieci w wieku od 18 miesięcy do 6 lat, podkreślający znaczenie wczesnego kształtowania kompetencji XXI w., gdyż pierwsze doświadczenia poznawcze i społeczne mają istotny wpływ na rozwój tych kompetencji w późniejszym życiu⁴. Zarówno P21, jak i P21 ELF podkreślają rolę odpowiedniej komunikacji z dzieckiem. Już w pierwszych miesiącach życia interakcje rodzic – dziecko, oparte na reagowaniu na sygnały i emocje, budują więzi, poczucie bezpieczeństwa i zaufania, podczas gdy agresywne lub krzywdzące komunikaty mogą te więzi zakłócać⁵.

Pierwsze słowa dziecka ułatwiają komunikację, a kolejne miesiące pozwalają nabierać pewności w wyrażaniu myśli, co wzmacnia relacje z rodzicami. Wczesna komunikacja jest ograniczona przez czynniki emocjonalne, intelektualne i rozwojowe, dlatego brak wsparcia w nauce wyrażania emocji jest ryzykowny, ponieważ „dziecko w dużej mierze uczy się przez obserwację i naśladowanie. Szczególnie interesuje się tym, w jaki sposób inni wyrażają swoje uczucia – co dzieje się podczas konfliktu i jak dojść do zgody. Zwraca też uwagę na rodziców, widzi, jak zachowujemy się w stosunku do niego i jak wyglądają nasze relacje z innymi ludźmi”⁶.

Modele komunikacji ujawniają się także w zabawie, kiedy dziecko odwzorowuje role dorosłych, np. rodzica, nauczyciela czy lekarza. Obserwacja zabawy pozwala zrozumieć jego potrzeby emocjonalne i społeczne. W pierwszych latach życia komunikacja werbalna jest podstawą kontaktu z otocze-

² Por. M. Dacka, E. Sokołowska, *Pandemia COVID-19 – wybrane trudności w funkcjonowaniu dzieci*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, 2024, vol. XXXVII (4) (28.10.2025).

³ Por. *Framework for 21st Century Learning*, Partnership for P21 for 21st Century Learning, A Network of Battelle for Kids, <https://www.battelleforkids.org>, 2019 (28.10.2025).

⁴ Por. *21st Century Learning For Early Childhood Framework*, 2019, Partnership for 21st Century Learning, A Network of Battelle for Kids, s. 3, <https://www.battelleforkids.org> (29.10.2025).

⁵ A. Nuckowska [i.in.], *Jak zrozumieć małe dziecko?*, Szczecin 2021, s. 21.

⁶ M. Bergström, C. Linnros, *Mówią na to bunt. Jak wspierać dzieci w wieku intensywnego rozwoju 2–4 lat*, Szczecin 2025, s. 33.

niem, a analiza reakcji innych umożliwia rozwój świadomych umiejętności porozumiewania się, kształtując fundamenty kompetencji XXI w., takich jak: kreatywność, krytyczne myślenie, kooperacja i efektywna komunikacja.

Komunikacja dzieci w okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym

Umiejętność komunikowania się dziecko rozwija już w żłobku, który pełni funkcje opiekuńcze, wychowawcze i edukacyjne. Przebywając wśród rówieśników i opiekunów, uczy się zasad współżycia w grupie, przestrzegania reguł oraz rozumienia harmonogramu dnia. Ważnym elementem jest wyznaczanie granic i konsekwencji ich przekraczania, co odbywa się poprzez obserwację i doświadczenie, a nie poprzez karanie. Wczesne interakcje społeczne stanowią podstawę uczenia się komunikacji, empatii i odpowiedzialności⁷.

Na tym etapie rozwoju kluczową rolę odgrywają zarówno rówieśnicy, jak i dorośli, będący wzorcem zachowań, które dziecko później powiela. Odpowiednio dobrane interakcje i materiały dydaktyczne sprzyjają łączeniu nowych informacji z posiadanymi już umiejętnościami. Szczegółne znaczenie ma tzw. zabawa kierowana (*guided play*), polegająca na wzbogacaniu spontanicznej aktywności dziecka pytaniami i wskazówkami rozwijającymi logiczne myślenie, przewidywanie skutków działań i kreatywność. Tego typu zabawa sprzyja budowaniu poczucia podmiotowości, uczy komunikacji, asertywności i współpracy. Dorosły staje się partnerem, a nie tylko nauczycielem, co wzmacnia relację opartą na dialogu i zaufaniu⁸.

Pedagodzy w instytucjach wczesnej edukacji, tj. żłobkach i przedszkolach, odgrywają istotną rolę w interpretowaniu i dostosowywaniu wymagań do podstawy programowej. Odpowiadają za organizację dnia obejmującą wszystkie sfery rozwoju: fizyczną, poznawczą, społeczno-emocjonalną, językową oraz kompetencje XXI wieku, a także za wprowadzanie nowych treści poprzedzonych obserwacją zainteresowań i potrzeb dzieci.

Komunikacja w szkole

Podstawa programowa do szkoły podstawowej podkreśla znaczenie rozwijania umiejętności komunikacyjnych, wyrażania emocji i formułowania

⁷ Por. A. Jegier, *Opieka, wychowanie, edukacja w realiach polskich żłobków publicznych*, „Kultura i Wychowanie”, 2020, nr 1, s. 55–65.

⁸ Por. D.S. Weisberg [i in.], *Guided Play: Principles and Practices*, „Current Directions in Psychological Science”, 2016, nr 25, s. 177–182.

własnego stanowiska. Uczeń już od najmłodszych lat powinien być przygotowywany do prowadzenia dyskusji, argumentowania, interpretowania tekstów kultury i krytycznej analizy informacji. Istotne jest również kształtowanie nawyku zadawania pytań i kwestionowania treści przekazywanych przez innych. W założeniach dokumentów programowych kompetencje komunikacyjne są nierozzerwalnie związane z rozwojem myślenia krytycznego, jednak w praktyce szkolnej zależność ta często pozostaje postulatem⁹.

Komunikacja w szkole realizowana podczas lekcji jedynie w ograniczonym stopniu odpowiada celom podstawy programowej. Wynika to z asymetrii relacji między nauczycielem a uczniem, organizacji przestrzennej klasy oraz braku swobody wypowiedzi. Nauczyciel, jako posiadacz wiedzy i autorytetu, inicjuje rozmowę, natomiast uczeń pozostaje głównie respondentem. Presja realizacji materiału, lęk przed oceną oraz statyczny układ przestrzeni (nauczyciel przy tablicy, uczniowie w ławkach) hamują spontaniczność i kreatywność wypowiedzi. Dodatkowo, liczebność klas ogranicza możliwość zabrania głosu przez wszystkich uczniów, co prowadzi do utrwalenia biernych postaw komunikacyjnych¹⁰.

W praktyce nauczyciele koncentrują się głównie na przygotowaniu uczniów do części pisemnej egzaminów, mającej znaczenie przy rekrutacji na studia. W efekcie mówienie ustępuje miejsca pracy z testami i pisanu wypracowań. Paradoksalnie jednak to właśnie lekcje oparte na rozmowie i dyskusji uczniowie oceniają najwyżej, postrzegając je jako angażujące, rozwijające i pozwalające na realny udział w procesie uczenia się.

Jak zauważa Zofia Zasacka: „Lekcje polskiego są w ich odczuciu wtedy atrakcyjne, kiedy uczniowie mają możliwość aktywnie w niej uczestniczyć – przede wszystkim dyskutować, samodzielnie wypowiadać się, debatować, konfrontować swoje interpretacje, wymieniać opinie. Interesujące są sytuacje, «kiedy w klasie dużo się dzieje», uczniowie są zaktywizowani, najlepiej jak cała klasa uczestniczy w jakimś pomysle: grze, metodzie «gorące krzesło», dramie, odgrywaniu scen z czytanego utworu»¹¹. Tego rodzaju aktywności nie tylko zwiększają atrakcyjność zajęć, lecz także rozwijają kom-

⁹ Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 5 lipca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej (Dz.U. 2024, poz. 996).

¹⁰ Por. K. Kuszak, *Paradoksy komunikacji szkolnej – rozważania na temat wybranych ograniczeń rozwoju kompetencji komunikacyjnych uczniów we współczesnej szkole*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, 2013, nr 4(2), s. 29–30.

¹¹ Por. Z. Zasacka, *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*, Warszawa 2014, s. 125–126.

petencje komunikacyjne uczniów, stanowiąc przeciwwagę dla tradycyjnego modelu nauczania opartego na jednostronnym przekazie i kontroli wiedzy.

Niestety, wraz z kolejnymi etapami edukacji kompetencje komunikacyjne w formie ustnej ustępują pola wypracowaniom, które są kształtowane przez wymogi egzaminacyjne. Interesujące jest jednak, że to właśnie werbalne wystąpienia wpływają na rozwój umiejętności językowych i argumentacyjnych oraz poprawiają jakość prac pisemnych, a nie odwrotnie¹². Odwrotna zależność sugerowałaby, że uczniowie nie odczuwaliby lęku przed egzaminem ustnym. Dodatkową zaletą wypowiedzi ustnej jest możliwość skonfrontowania własnego stanowiska ze zdaniem rówieśników, podczas gdy tworzenie wypracowania pozostaje aktywnością jednostkową, nawet jeśli autor próbuje uwzględnić różne perspektywy. Dyskusje, debaty czy polemiki w znacznie większym stopniu rozwijają kompetencje krytycznego myślenia, wymuszając szybką i adekwatną reakcję na kontrargumenty, a także uczyć formułowania spójnych, przekonujących wypowiedzi w realnym czasie.

Jednym z głównych czynników ograniczających udział uczniów w dyskusjach szkolnych jest brak czasu. Lekcje języka polskiego w szkołach średnich często mają charakter schematyczny, co wynika zarówno z obszerności materiału określonego w podstawie programowej, jak i naciśku na przygotowanie do egzaminu maturalnego. Egzamin ten weryfikuje wiedzę teoretyczną, zdolność czytania ze zrozumieniem oraz umiejętność tworzenia wypowiedzi argumentacyjnej.

Rozwijanie komunikacji u dzieci i młodzieży

Włączenie dyskusji w proces nauczania może wykształcić automatyzm w konstruowaniu argumentów i zwiększyć pewność siebie w formułowaniu opinii. Już od wczesnych etapów edukacji warto tworzyć przestrzeń do rozmowy, angażując emocje i pobudzając refleksję. Aktywne uczestnictwo w dyskusjach sprzyja głębokiemu uczeniu się, które zachodzi, gdy jednostka angażuje jednocześnie zasoby poznawcze, emocjonalne i społeczne w celu zrozumienia problemu lub rozwiązania zadania. W takim procesie uczniowie nie tylko przyswajają wiedzę, lecz także analizują ją, zestawiają z wcześniejszymi doświadczeniami i próbują zastosować w nowych kontekstach. Dyskusje pozwalają formułować własne wnioski, weryfikować je w dialogu z innymi i rozwijać umiejętność argumentacji oraz krytycznej

¹² Por. A. Domagała-Trzebuchowska, *Wypowiedzi ustne uczniów szkoły podstawowej na lekcjach języka polskiego – analiza wybranych umiejętności retorycznych w kontekście badań i praktyki edukacyjnej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia”, 2019, 10 (285), s. 274.

refleksji. Tego rodzaju zaangażowanie sprzyja budowaniu autonomii intelektualnej, pewności siebie w wyrażaniu opinii oraz twórczemu wykorzystaniu wiedzy w różnych sytuacjach edukacyjnych i życiowych¹³.

Z uwagi na fakt, iż edukacja w szkole średniej koncentruje się przede wszystkim na przygotowaniu do egzaminu maturalnego, szkoła podstawowa powinna stanowić przestrzeń, w której uczniowie nabywają umiejętności prowadzenia rozmowy, wymiany poglądów oraz konstruktywnego sporu. Szczególnego znaczenia nabiera tu kompetencja polemiczna, która we współczesnych realiach zyskuje nowy wymiar. W dobie rozwoju Internetu oraz przenikania się rzeczywistości wirtualnej i realnej kultura dialogu i umiejętność kulturalnego wyrażania sprzeciwu stają się kluczowe. Zjawisko hejtu, dotyczące zarówno młodszych, jak i starszych użytkowników sieci, nie tylko stanowi formę wyrażania frustracji, lecz także ujawnia brak kompetencji argumentacyjnych oraz zdolności do prowadzenia rzeczowej dyskusji. Internet tworzy złudne poczucie bezkarności i anonimowości, zaciera obraz rozmowy z realnym człowiekiem i pozwala na szybkie formułowanie ostrych sądów bez odczuwania konsekwencji. Hejt staje się łatwym sposobem rozładowania napięcia lub „zaistnienia” w grupie¹⁴.

W tym kontekście rozmowa w klasie, prowadzona pod okiem nauczyciela pełniącego rolę moderatora, a nie cenzora, zyskuje ogromne znaczenie edukacyjne. Pozwala uczniom zarówno wyrazić własne zdanie, jak i obserwować wzorzec kulturalnej dyskusji. Współczesna młodzież rzadko ma okazję uczestniczyć w autentycznych sporach intelektualnych, częściej styka się z jednostronnymi przekazami twórców internetowych, którzy nie prezentują modeli dialogu opartego na wzajemnym szacunku i otwartości na odmienne opinie. Brak takich wzorców powoduje, że młodzi ludzie, mimo naturalnej potrzeby komunikacji, funkcjonują w przestrzeni cyfrowej sprzyjającej spontanicznemu formułowaniu sądów bez ich konfrontacji z odmiennymi stanowiskami.

Dlatego szkoła powinna być postrzegana jako kluczowe środowisko rozwijania kompetencji argumentacyjnych, umiejętności rzeczowej polemiki oraz zdolności wyrażania sprzeciwu w sposób zgodny z zasadami kultury komunikacyjnej. Dyskusje na zajęciach szkolnych stanowią bezpieczne forum do ćwiczenia świadomego wyrażania poglądów, formułowania opinii popartych argumentami oraz doskonalenia umiejętności krytycznego myślenia, przygotowując uczniów do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym i cyfrowym.

¹³ Por. M.J. Perini, J. McTighe, H.F. Silver, *3 Strategies for Deep Virtual Learning*, ASCD, <https://www.ascd.org>, 10.10.2020 (28.10.2025).

¹⁴ Por. *Hejt w internecie: Co powinni wiedzieć rodzice i jak mogą pomóc dzieciom*, Bezpieczne Dziecko w Sieci, <https://bezpiecznedzieckowsieci.pl>, 6.11.2024 (28.10.2025).

Przed wprowadzeniem dyskusji warto jednak zbudować atmosferę sprzyjającą swobodnemu wypowiadaniu się. Jednym z najciekawszych sposobów jest metoda swobodnego tekstu Freineta. „C. Freinet wychodzi z założenia, że w naturalnym zachowaniu werbalnym dziecka tkwi bogactwo jego uczuć, myśli, spostrzeżeń i doświadczeń, które trzeba włączyć w zorganizowany proces kształcenia. Należy pogłębiać wiedzę dziecka o świecie i równocześnie kształcić umiejętność posługiwania się tym środkiem ekspresji w sposób precyzyjny i piękny. Trzeba jednak tak organizować nauczanie, by umożliwić swobodne wyrażanie myśli, a uczniowie mieli o czym mówić i pisać oraz chcieli się dzielić z innymi swoimi spostrzeżeniami”¹⁵. Metoda ta pozwala dzieciom rozwijać umiejętność argumentacji i kulturalnej dyskusji już od najmłodszych lat, przygotowując je do świadomego i odpowiedzialnego uczestnictwa w debatach szkolnych oraz w życiu społecznym.

Nauczyciele często zauważają, że uczniowie w szkole wypowiadają się zdawkowo, odpowiadają jednym słowem lub za pomocą nierozwiniętych wypowiedzi. Jednakże obserwując programy, w których dzieci wyrażają swoje zdanie na różne tematy, takie jak: *Duże dzieci* z Wojciechem Mannem czy audycja *Dzieci wiedzą lepiej* Katarzyny Stoparczyk, można dostrzec całkowicie inny sposób komunikacji. W przestrzeni pozbawionej szkolnych ławek, z dorosłym prowadzącym, który nie poprawia błędów i traktuje dzieci jako pełnoprawnych rozmówców, młodzi uczestnicy chętnie zabierają głos, często zaskakując trafnością swoich przemyśleń i spostrzeżeń.

Oczywiście, szkoła ma swoje ograniczenia, jednak warto, szczególnie podczas rozmów, zrezygnować z korekty językowo-stylistycznej, zadawania pytań zamkniętych i przede wszystkim traktować dziecko jako pełnowartościowego rozmówcę. Budowanie swobody wypowiedzi skrac dystans między nauczycielem a uczniem, umożliwiając dialog poza tradycyjnymi ramami klasycznego układu nauczyciel – uczeń. Nie każda dyskusja może odbywać się na dywanie, jednak warto przeprowadzać niektóre rozmowy, np. dotyczące postępowania postaci literackich czy sytuacji społecznych, w „bezlawkowej” przestrzeni. Z mojego nauczycielskiego doświadczenia wynika, że najpełniejsza konwersacja odbywa się podczas spacerów, wycieczek, zawodów sportowych czy przerw, kiedy rozmowa nie jest ograniczona formalnymi ramami.

Dążąc do rozwoju kompetencji krytycznego myślenia, podczas rozmów warto prosić uczniów o uzasadnienie własnych sądów i postaw oraz pozwolić im na wypowiedzi nawet wówczas, gdy nie są one do końca zgod-

¹⁵ D. Czelakowska, *Wykorzystanie techniki swobodnych tekstów w kształtowaniu języka uczniów klas początkowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Pedagogiczne XV”, 1994, nr 165, s. 109–115.

ne z faktami. Przerwanie dyskusji w celu udowodnienia czyjejś niewiedzy przynosi efekt przeciwny do zamierzonego, gdyż młody człowiek zaczyna unikać rozmów zamiast lepiej przygotowywać się do kolejnych.

Już w klasach początkowych warto stosować zatem metodę sokratyczną. Głównym celem dialogu sokratejskiego nie jest przekonanie rozmówcy do własnego zdania ani wygranie sporu, lecz wymiana myśli, w której uczestnicy stopniowo zbliżają się do głębszego zrozumienia danego zagadnienia. Zamiast rywalizacji i forsowania własnych opinii, najważniejsze staje się wzajemne słuchanie oraz zadawanie pytań. Proces ten sprzyja lepszemu poznaniu punktów widzenia innych osób, weryfikowaniu własnych przekonań i poszerzaniu świadomości, co bezpośrednio wpływa na rozwój kompetencji krytycznego myślenia¹⁶.

Rozmowy w początkowych etapach edukacji powinny dotyczyć tego, co bliskie uczniom, np. postaci z bajek lub książek, a z czasem obejmować kwestie etyczne lub filozoficzne. Wywiady, metoda „gorącego krzesła”, prezentacje kostiumowe czy praca w jury konkursu to tylko niektóre formy aktywizacji werbalnej, które rozwijają krytyczne myślenie i zachęcają do pełniejszego zaangażowania w proces nauczania.

Rozmowa w szkole kojarzy się często uczniom z odpytywaniem i ocenianiem, dlatego warto zmienić takie konotacje i rozpocząć dyskusje od edukacji filmowej. Nauczyciele najczęściej wybierają ekranizacje lektur lub filmy zgodne z podstawą programową, tymczasem młodzi ludzie najchętniej angażują się w te, które wzbudzają emocje lub poruszają istotny problem, czasem nawet pozornie nieważny. Najważniejsze jest bowiem, aby uczniowie w pełni uczestniczyli w dyskusji, rozwijając umiejętność argumentacji, słuchania innych i wyrażania własnego stanowiska w sposób przemyślany i kulturalny. Systematyczna praca z materiałami filmowymi rozwija umiejętności analityczne, interpretacyjne i argumentacyjne, opierając się na treści, kontekście i środkach wyrazu audiowizualnego. Ważne jest też kształcenie zdolności krytycznego i refleksyjnego odbioru przekazów medialnych, które często manipulują odbiorcami. Edukacja filmowa pełni więc funkcję kulturotwórczą i obywatelską¹⁷. W klasach młodszych dyskusja o filmie czy bajce koncentruje się głównie na ocenie postępowania bohaterów lub wymyślaniu ich dalszych losów, natomiast w starszych klasach staje się przestrzenią do rozważań nad złożonymi zjawiskami społecznymi i etycznymi. Już od najmłodszych lat warto prowadzić różnorod-

¹⁶ Por. P. Walczak, *Rozmowa sokratyczna: Założenia, przebieg, praktyka*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, 2012, nr 3 (83), s. 369.

¹⁷ Por. I. Nowak, *Jak filmy kształtują krytyczne myślenie u młodzieży*, Edukacja krytyczna, <https://edukacjakrytyczna.pl>, 22.07.2024 (28.10.2005).

ne dyskusje, zarówno między uczniami, jak i z udziałem nauczyciela. Pozwalają one na naukę wyrażania własnego zdania i tworzenia argumentacji.

Współcześnie dyskusje uczą również dostrzegania odmiennych poglądów i pokazują, że mimo różnic opinii można utrzymywać relacje międzyludzkie, wbrew efektowi „bańki informacyjnej”. Systematyczna polemika słowna pomaga także ograniczyć efekt aureoli, czyli postrzeganie osoby przez pryzmat jej wcześniejszych wypowiedzi lub zachowań¹⁸. W szkole można stosować wiele form dyskusji: debata „za i przeciw”, debata oksfordzka, dyskusja panelowa, plenarna, dyskusja sokratejska, z zaproszonym gościem czy dyskusja punktowana. Każda z nich wspiera krytyczne myślenie i umiejętność argumentowania, a także rozwija kompetencje społeczne i obywatelskie¹⁹.

Pracując jako nauczyciel języka polskiego, zauważyłem, że lekcje, podczas których uczniowie dyskutowali lub aktywnie uczestniczyli, były przez nich lepiej zapamiętywane i rezonowały nawet po długim czasie. Były też okazją do poznania różnych opinii i punktów widzenia. Na tej podstawie zrezygnowałem z pisemnych form sprawdzania wiedzy na rzecz ustnych wypowiedzi. Choć początkowo budziło to sprzeciw uczniów, w ankietach ewaluacyjnych po zakończeniu szkoły wielu zauważało, jak istotną rolę w kształtowaniu ich myślenia odegrały lekcje, podczas których mogli się wypowiedzieć, oraz doceniali znaczenie komunikacji.

Oto niektóre wypowiedzi uczniów:

„Lecje, kiedy występowało się w roli mówcy, posługując się wiedzą z poprzednich zajęć czy faktami przyswojonymi w domu, zapadają w pamięć”.

„Poprzez dyskusje o wiele łatwiej było mi zapamiętać najważniejsze rzeczy z lektur, a zarazem przygotować się do matury. Nawet dzisiaj pamiętam szczegóły z niektórych książek”.

„Były dla mnie okazją, żeby poznać opinie kolegów i koleżanek, spojrzeć na różne tematy z odmiennej perspektywy. Dodatkowo, to dzięki nim nauczyłam się jak sprawnie formułować wypowiedź, a także pomogły przełamać lęk przed odpowiedzią na forum”.

Zakończenie

W obliczu dynamicznych zmian cywilizacyjnych i informacyjnych rozwijanie kompetencji komunikacyjnych i myślenia krytycznego staje

¹⁸ Por. M. Szpunar, *Koncepcja bańki filtrującej a hipernarcyzm nowych mediów*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 2018, 61, nr 2 (234), s. 191–200.

¹⁹ Ł. Michalski, E. Koclejska, *Demokracja to rozmowa, czyli uczymy się dyskutować i debatować*, KOSS, <https://koss.ceo.org.pl> (28.10.2025).

się koniecznością. Szkoła i dom powinny wspólnie budować przestrzeń do dialogu, zadawania pytań i poszukiwania odpowiedzi. Tylko poprzez świadome kształtowanie umiejętności wyrażania myśli, aktywnego słuchania i argumentowania można przygotować młode pokolenie do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym. Wspierając dzieci i młodzież w rozwijaniu tych kompetencji, uczymy je nie tylko rozumienia świata, ale także jego etycznego i konstruktywnego kształtowania. Przyszłość edukacji powinna opierać się na relacjach, współpracy i otwartości na różnorodne perspektywy. Tylko wtedy rozmowa stanie się narzędziem budowania wspólnoty, a nie źródłem podziałów.

Bibliografia

- 21st Century Learning For Early Childhood Framework*, 2019, Partnership for 21st Century Learning, A Network of Battelle for Kids, <https://www.battelleforkids.org> (29.10.2025).
- Bergström M., Linnros C., *Mówią na to bunt. Jak wspierać dzieci w wieku intensywnego rozwoju 2–4 lat*, Szczecin 2005.
- Czelakowska D., *Wykorzystanie techniki swobodnych tekstów w kształtowaniu języka uczniów klas początkowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Pedagogiczne XV”, 1994, nr 165.
- Dacka M., Sokołowska E., *Pandemia COVID-19 – wybrane trudności w funkcjonowaniu dzieci*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, 2024, vol. XXXVII.
- Framework for 21st Century Learning*, Partnership for P21 for 21st Century Learning, A Network of Battelle for Kids, <https://www.battelleforkids.org>, 2019 (28.10.2025).
- Hejt w internecie: Co powinni wiedzieć rodzice i jak mogą pomóc dzieciom*, Bezpieczne Dziecko w Sieci, <https://bezpiecznedzieckowsieci.pl>, 6.11.2024 (28.10.2025).
- Jegier A., *Opieka, wychowanie, edukacja w realiach polskich żłobków publicznych*, „Kultura i Wychowanie”, 2020, nr 1.
- Kuszek K., *Paradoksy komunikacji szkolnej – rozważania na temat wybranych ograniczeń rozwoju kompetencji komunikacyjnych uczniów we współczesnej szkole*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, 2013, nr 4.
- Michalski Ł., Koclejda E., *Demokracja to rozmowa, czyli uczymy się dyskutować i debatować*, KOSS, <https://koss.ceo.org.pl> (28.10.2025).
- Nowak I., *Jak filmy kształtują krytyczne myślenie u młodzieży*, Edukacja krytyczna, <https://edukacjakrytyczna.pl>, 22.07.2024 (28.10.2025).
- Nuckowska A. [i.in.], *Jak zrozumieć małe dziecko?*, Szczecin 2021.
- Perini M.J., McTighe J., Silver H.F., *3 Strategies for Deep Virtual Learning*, ASCD, <https://www.ascd.org>, 10.10.2020 (28.10.2025).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 5 lipca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej (Dz.U. 2024, poz. 996).

- Szpunar M., *Koncepcja bańki filtrującej a hipernarcyzm nowych mediów*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 2018, 61, nr 2.
- Walczak P., *Rozmowa sokratyczna: Założenia, przebieg, praktyka*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, 2012, nr 3 (83).
- Weisberg D.S. [i in.] *Guided Play: Principles and Practices*, „Current Directions in Psychological Science”, 2016, nr 25(3).
- Zasacka Z., *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*, Warszawa 2014.

The Role of Communication in Developing Critical Thinking Skills and Social Dialogue

Abstract

The development of technology and the widespread availability of the Internet necessitate new educational methods that foster critical thinking and communication competencies. Schools often fail to prepare students to recognize disinformation and make informed decisions. Early interactions, guided play, and Socratic dialogue shape argumentation, creativity, and problem-solving skills. Classroom discussions and media education enhance analytical thinking, empathy, and civic competence. Integrating oral expression and collaboration supports sustainable learning, critical thinking, and social engagement, as confirmed by students' statements in evaluation surveys.

Keywords: critical thinking, communication, debate